

PISA Uluslararası Öğrenci Değerlendirme
Programı Öğretmen Kılavuzu

Okuma Becerileri Okuryazarlığı

Murat AŞICI
Z. Nurdan BAYSAL
Senem Seda ŞAHENK ERKAN
Özlem APAK TEZCAN
Zeynep AYDEMİR

Prof. Dr. Murat AŞICI - Doç. Dr. Z. Nurdan BAYSAL - Öğr. Gör. Dr. Senem Seda ŞAHENK ERKAN
- Dr. Öğr. Üyesi Özlem APAK TEZCAN - Arş. Gör. Dr. Zeynep AYDEMİR

PISA Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı Öğretmen Kılavuzu OKUMA BECERİLERİ OKURYAZARLIĞI

ISBN 978-605-241-691-4

DOI 10.14527/9786052416914

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2019, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bu PISA öğretmen kılavuzunun hazırlanma öyküsü yaklaşık on yıllık bir geçmişi kapsamaktadır. Öncelikle İspanya’ da sunulan Türkiye’nin belli açılardan PISA’ daki durumunu ortaya koymayı amaçlayan çalışma Z. Nurdan BAYSAL ve Senem Seda ŞAHENK-ERKAN’ın ilgisiyle başlamıştır. Sonra araştırmacıların düşük okuma başarılarımızı nasıl yükseltebiliriz sorusuyla alan uzmanı olarak Murat AŞICI’ya çalışma grubuna katılma teklifi sunmuştur. Sayın hocamızın istekli katılımıyla PISA ve SBS sorularının karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve önemli önerilerin sunumuyla ikinci çalışma tamamlanmıştır. Farklı ülkelerin hazırladığı kılavuz kitaplarının incelenmesiyle oluşturulan ve bildiri olarak sunulan öğretmen kılavuzu önerisi makalesiyle üçlü çalışmalarını sürdürmüştür.

Kılavuz önerisini hayata geçirme çalışmaları da grubun bir araya geldiği oturumlarla yaşanan sürecin sonucudur. Bu süreçte çalışma grubuna önce Özlem APAK-TEZCAN sonra da Zeynep AYDEMİR katılmıştır. Grup bu kılavuz ile hem kamuoyunun, öğretmen ve okul yöneticilerinin, öğretmen adaylarının ayrıca konu ile ilgilenen herkesin PISA okuma okuryazarlığı farkındalığını hem örnek sorularla sınava hazırlık düzeyini arttırmayı hem de ulusal sınavlarda sorulan soruların hayatla ilişkilendirilerek düşünmeyi zorlayıcı hale getirmesini hedeflemiştir. Bu amaçla kılavuzun yazımında bilimsel bir üsluptan daha çok konuşur bir akışta öğretmenlere de hitaben kolay okunurluk gözetilmiştir.

Çalışmalar sürerken 2018 yılının başında Murat Hocamızı kaybettik. Bu derin üzüntü içerisinde grubun çalışmaları yavaşlamıştır. Çalışma grubumuz Sayın Hocamız Aşıcı’nın da anısına onun da bunu isteyeceğini bilerek buruk bir şekilde çalışmayı tamamlamayı görev edinmiştir .

Okuma okuryazarlığımızın artması dileklerimizle... İstanbul, 2019

Doç. Dr. Z. Nurdan BAYSAL

Öğr. Gör. Dr. Senem Seda ŞAHENK ERKAN

Dr. Öğr. Üyesi Özlem APAK TEZCAN

Arş. Gör. Dr. Zeynep AYDEMİR

Aralık, 2019

Prof. Dr. Murat Aşıcı anısına...

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

GİRİŞ

PISA'YI TANIYALIM

PISA Hakkında.....	1
PISA Neyi, Nasıl Değerlendirir?	3
Ülkemiz Açısından PISA'nın Önemi	7
Yıllara Göre Ülkemizin PISA'daki Yeri (2015, 2012, 2009, 2006 ve 2003)	8
Öğrencilerimizin PISA Sonuçlarına Göre Okuma Performansı	9
Türkiye'deki Öğretim Programında Okuryazarlıkla İlgili Gelişmeler.....	14
Ülkemizde Okuma Başarısının Değerlendirilmesi: PISA ile Karşılaştırmalı Bir Bakış	15
Dünya Ülkelerinin PISA Sonuçlarına Göre Yaptığı Yenilikler ve Geleceğe Yönelik Tasarımları	17

BÖLÜM I

PISA VE OKURYAZARLIK

Okuryazarlığın Değişen Doğası ve Çoklu Metinleri Okuma	23
Basılı ve Çoklu Metinleri Okuma ve Anlama	24
Çoklu Metinler (Hiper Metinler)	25
Sosyo-Kültürel Bağlımlar ve Basılı Metinleri Okuma	26
Basılı Metinleri Okumanın Geliştiği Ortamlar: Ev, Okul ve Kütüphaneler	28
Araştırmalarla Türkiye'de Öğrencilerin Okuma Alışkanlıkları: Mevcut Durum	31
Öğrencilerimizin Okuma Hayalleri: İstedikleri Materyaller, Destekler ve Etkinlikler	32
Dijital Okuryazarlık.....	36
Yeni Teknolojiler Işığında Metinler ve Yeni Okuma Biçimleri/Dijital Metinleri Okuma	36
Dijital Metinleri Okumanın Geliştiği Ortamlar	39

BÖLÜM II

OKUMA OKURYAZARLIĞI DURUMUMUZ,

BİZDEN BEKLENENLER VE BAŞARIYA KATKIMIZ

Türkiye'de Öğretmenlerin Okuma Okuryazarlığı Performansı: Mevcut Durum.....	41
Türkiye'de Öğretmenlerin Mesleki Gelişimleri ile İlgili Çalışmalar.....	43
Okuma Okuryazarlığı ile İlgili Beklenen Öğretmen Yeterlikleri	44
Okuma Kültürü ve Kullanabileceğimiz Okuma ve Anlama Stratejileri	45
Başarıya Nasıl Katkıda Bulunabiliriz? Öğretmenlere Öneriler	47

BÖLÜM III

PISA DEĞERLENDİRMESİNDEKİ SORULARI YAKINDAN TANIYALIM

Basılı ve Dijital Metinlerin Özellikleri	49
Basılı Metinlerin Özellikleri	50
Dijital Metinlerin Özellikleri.....	51
Basılı ve Dijital Metinleri Okuma Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar.....	54
Basılı ve Dijital Soruların Özellikleri.....	57
Basılı Soruların Özellikleri	57
Dijital Soruların Özellikleri	58
Basılı ve Dijital Okuma Performans Düzeyleri.....	58
Basılı Okuma Performans Düzeyleri.....	59
Dijital Okuma Performans Düzeyleri	60

BÖLÜM IV

PISA SORU ÖRNEKLERİ VE ÖRNEKLER ÜZERİNDE AÇIKLAMALAR

PISA Okuma Okuryazarlığı Değerlendirmesini Anlaşılır Hale Getirme.....	64
Yıllara Göre PISA Soru Örnekleri	67

GİRİŞ

PISA'YI TANIYALIM

PISA Hakkında...

PISA, Birleşmiş Milletler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) üç yıl aralıklarla düzenlediği öğrenci değerlendirme programıdır. PISA temel eğitimi bitirmiş 15 yaş grubu öğrencilerin kazandıkları bilgi ve becerileri sınav türü bir uygulama ile değerlendirir ve ülkelerin eğitim durumu ve diğer ülkeler arasındaki yerini belirler.

PISA, öğrencilerin matematik, fen bilimleri ve okuma becerilerini ölçmektedir. Öğrencilerin bu alanlardaki konuları ne kadar öğrendiklerini değil, bilgi ve becerilerini kullanabilme yeteneğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, anket ve gözlem formları ile öğrencilerin öğrenme ilgileri, öğrenme biçimleri, kendileri hakkındaki görüşleri, okul ortamları ve aileleri ile ilgili bilgiler toplanmaktadır.

PISA araştırmasında toplanan bu bilgiler, sınava katılan ülkelerin “okuryazarlık” durumunu belirlemek için kullanılmaktadır. PISA araştırmasında ölçülen ve değerlendirilen üç alandan biri ‘okuma becerileri’ dir. Bu kılavuzda ‘okuma becerileri’ terimi, geniş anlamdaki ‘okuryazarlık’ kavramının bir parçası olarak kullanılmıştır. Bu sebeple okuma becerileri ile vurgulanmak istenen ‘okuma okuryazarlığı’ dir. Okuma okuryazarlığı özel bir terim olarak, “okumanın etkin bir şekilde belirli bir amaca ve göreve yönelik kullanılmasını” ifade eder.

Buradaki “okuryazarlık” kavramı, ülkemizde yaygın olarak kullanılan temel düzeyde okuma yazma becerileri değildir. PISA araştırmasında kullanılan “okuryazarlık” terimi, öğrencilerin bilgi ve potansiyelini çok yönlü geliştirmesi ile ilgilidir. Bu gelişim, bireylerin topluma daha etkili bir şekilde katılmasını ve katkıda bulunmasını sağlamak için “yazılı kaynaklara erişme, içselleştirme, kullanma ve değerlendirmesi” olarak tanımlanabilir. Üç yılda bir tekrarlanan ve süreklilik gösteren bu değerlendirme, ülkelerin eğitim reformları ve yatırımlarının öğrenci başarılarını ne kadar etkilediğini de ortaya koymaktadır.

Okuryazarlık, yaşam boyu öğrenme bilincini yaratma, bu bilinci yayma ve daha etkin öğrenme için bireylerin yeni yetiler kazanmaları yönünde etkiye sahiptir (OECD, 1995: 22'den akt. Gürdal, 2000: 177). 2000'li yıllardan itibaren yeni okuryazarlık türleri artmaktadır. Bilginin oluşturulması, değişik ortam-

larda sunumu ve bilgi teknolojileri ile gerçekleşen teknolojik devrim eğitim sistemlerinde çoklu ve yeni okuryazarlık türlerini ortaya çıkarmıştır (Önal, 2010). Okuryazarlık becerilerinin edinilmesinde kazanılması gereken unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır (Gee, 2000; Gee, 2001; Morrow, 2004; Street, 1993'den akt. Önal, 2010: 105):

- Gerçekleri görebilme, konuşabilme, ifade edebilme,
- Çevreyi anlamlandırabilme ve bireysel anlamları oluşturabilme,
- Bilgiyi kullanabilme ve yeni düşünceler üretebilme,
- Sistemleri kullanabilme, birleştirebilme ve bunlardan yeni anlamlar ortaya koyabilme,
- Edinilen bilgiyi davranışlara yansıtabilme ve kullanabilme ve
- Güncel bilgi ve becerilere sahip olabilmelidir.

Bireyler yaşam boyu öğrenmeyle niteliklerini geliştirmektedir. Okuryazarlıkların temelinde; bilgi, bilgiyi uygulama, güncel konuları izleme ve bilgiyi kullanmaya etkin katılım bulunmaktadır. Bireylerin bilgiyi kullanım becerilerini geliştirmelerinin ötesinde, bunu yaşam boyunca sürdürmeleri zorunlu olmaktadır. Yaşam boyu öğrenme bireysel ve toplumsal düzeyde bilgi ve beceri geliştirme amaçlı bütün öğrenme etkinliklerini içermektedir. Tarih boyunca bir güç olan bilginin önemini kavrayan, onu etkili bir şekilde kullanan, üreten ve geliştirebilen toplumların ilerleme kaydettiği söylenebilir (Önal, 2010). Bu toplumların uluslararası değerlendirme programlarında başarıları da dikkati çekmektedir.

Yaşam boyu öğrenme; resmi bir özellik taşıyan ya da taşımasının iş ile ilgili, bireysel ya da toplumsal açıdan bilgi ve beceri geliştirme amaçlı yaşam boyunca gerçekleştirilen öğrenme etkinliklerinin tümü olarak bilinmektedir. Öğrenme, okul öncesinden emeklilik sonrasına kadar; okul ve üniversitelerdeki resmi eğitimden, iş yerlerinde devam eden mesleki eğitime ya da ailelerin çocuklarından öğrendiği çeşitli teknolojilerin kullanımına, televizyon izlerken ya da müze ziyaretlerindeki öğrenmeye kadar yaşamın her evresine yayılabilmektedir. Her ne kadar yaşam boyu öğrenme için bir sınır oluşturma konusunda girişimlerde bulunulsa da, yaşam boyu öğrenme, sınırsız öğrenmeyi ifade etmektedir (Calimera, 2005, s. 2; Edwards ve Usher, 2008, s. 60'dan akt. Ersoy ve Yılmaz, 2009: 806). Günümüzde öğrenme, sadece örgün öğretim kurumlarıyla sınırlandırılmayacak kadar sürekli bir ihtiyaçtır.

Yaşam boyu öğrenme, hem toplumun tüm kesimlerini hem de eğitim sisteminin tüm kademelerini içine alan bir süreç olarak algılanmaktadır (Uysal,

2009). Çünkü cehaletle savaşıma, yenilikleri takip etme, , yaratıcı olma, değişim ve gelişim sürecine aktif olarak katılabilmenin ancak yaşam boyu öğrenme ile gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat yaşam boyu öğrenmenin ve okuryazarlıkların Türk eğitim ve kültür hayatında yeterince uygulama alanı bulamadığı da bir gerçektir (Önal, 2010). Biz öğretmenler ömür boyu öğrenme hevesi ve çabasını öğrencilerimize de aşılacak gibi çok önemli bir misyona sahibiz. Bu misyonu gerçekleştirmek PISA gibi uluslararası değerlendirme başarımlarımıza da yansıtacaktır.

PISA Neyi, Nasıl Değerlendirir?

Küreselleşen dünyada, ülkemizin eğitimdeki yerinin ve sırasının belirlenmesi, eksikliklerin giderilmesi ve başarıyı artırıcı önlemlerin alınması için OECD ülkelerinden biri olarak Türkiye de bu değerlendirme projesine katılmaktadır. Geleneksel başarı testlerinden farklı olan PISA, öğretmenlerin ders programlarının hedeflerini tekrar gözden geçirmeyi, geleneksel ders işleyişlerini değiştirmeyi ve farklı bir değerlendirme anlayışına sahip olmayı gerektirmektedir. Bir başka deyişle öğretmenler, öğrencilerin okulda ve okul dışında ne öğrendiğinden çok, öğrendikleri ile neler yapabildikleri üzerinde yoğunlaşmalıdır. PISA'da başarılı olmak için öğrenciler, bir taraftan düşündüklerini analiz ederken bir taraftan da akıl yürütme becerisine sahip olmalıdır. Ayrıca, fen, matematik ve okuma ile ilgili becerilerini kullanarak etkin iletişim kurmalı ve problem çözebilmelidir. Bu becerileri kullanmaya odaklanması ile PISA dünyadaki diğer değerlendirme yaklaşımlarından ayrılmaktadır. Maddeleştirmek gerekirse genel olarak PISA araştırması aşağıdaki sorulara cevaplar aramaktadır: Öğrenciler,

- Karşılaşılabilecekleri yeni durumları anlayabiliyorlar mı?
- Günlük yaşamdaki bilgileri kullanarak sorunları çözebiliyorlar mı?
- Bilmedikleri konularda tahminde bulunabiliyorlar mı?
- Muhakeme yapabilmek için sahip oldukları bilgi ve becerilerden ne ölçüde yararlanabiliyorlar?

Yukarıda sorularla, uluslararası değerlendirme sınavının neyi değerlendirdiği açıklanmıştır. Nasıl değerlendirdiği sorusunun karşılığı ise şu şekilde açıklanabilir.

PISA sınavında; açık uçlu, kapalı uçlu, kısa yanıtlı ve çoktan seçmeli soru türleri yer almaktadır. Aşağıda bu sorulara bir örnek görülmektedir.

Açık Uçlu Soru Örneği (PISA, 2009)

Kan bağıışı gereklidir.

İnsan kanının yerini tam olarak tutabilecek başka bir madde yoktur. Kan bağıışı, bu nedenle çok önemlidir ve yaşamları kurtarmada onun yeri doldurulamaz.

Fransa'da, her yıl, 500.000 hasta kan naklinden yararlanmaktadır.

Kan almak için kullanılan araçlar sterildir ve tek kullanımlıktır (şırıngalar, tüpler, kan torbaları).

Kan vermenizde herhangi bir tehlike yoktur.

Kan bağıışı

Kan bağıışı en çok bilinen bağıış şeklidir ve süresi 45 dakika ile 11 saat arasında değişmektedir.

450 - ml'lik torbaların yanı sıra testlerin ve kontrollerin yapılması için birkaç küçük numune de alınır.

- Bir erkek yılda beş defa, bir kadın üç defa kan verebilir.
- Kan bağıışı yapanlar 18 ile 65 yaş arasında olabilir.

Her bağıış arasında geçmesi gereken sorunlu süre 8 haftadır.

Yukarıda yer alan “Kan Aranıyor” adlı metin bir Fransız internet sitesinden alınmıştır. Aşağıdaki sorulara yanıt vermek için bu metinden yararlanınız.

Son on iki ayda iki defa kan veren, on sekiz yaşındaki bir kadın tekrar kan vermek istiyor. “Kan Aranıyor” adlı metne göre, onun kan vermesine hangi koşulda izin verilir?

.....

.....

.....

Kapalı Uçlu Soru Örneği (PISA, 2009)**CİMRİ VE ALTINI****Bir Ezop Masalı**

Cimri bir adam, bütün mal varlığını satıp bir külçe altın almış ve bu altını eski bir duvarın dibinde açtığı bir çukura gömmüş. Adam, her gün gidip altınına bakarmış. İşçilerinden biri, cimrinin bu yeri sık sık ziyaret ettiğini fark etmiş ve davranışlarını izlemey karar vermiş. İşçi kısa bir süre sonra, gizli hazinenin sırrını keşfetmiş, burayı kazmış ve çıkan altını çalmış. Cimri, ertesi gün dönünce altının yerinde yeller estiğini görmüş, ağlayarak saçını başını yolmaya başlamış. Onu böyle gören komşusu nedenini öğrenince şöyle demiş. “Üzme kendini bu kadar, git bir taş al, aynı çukura koy ve altının hâlâ orada olduğunu hayal et. Çünkü altın çukurda iken kullanmayı hiç düşünmediğine göre, altın nasıl olsa senin değildi. Taş da aynı işi görecektir.”

Aşağıdaki cümleleri okuyunuz ve metinde yer alan olaylar sırasına göre numaralandırınız.

- Cimri, bütün parasını altına çevirmeye karar vermiş.
- Bir adam, cimrinin altınını çalmış.
- Cimri bir çukur kazmış ve altınını onun içine saklamış.
- Cimrinin komşusu ona, altının yerine bir taş koymasını söylemiş.